

diagnoosien kautta. Tämän ilmiön historiallisia juuria Kinnunen esittelee ansiokkaasti.

Nykyään esimerkiksi ADHD-diagnoosi voi tuoda diagnosoidulle helpotuksen tunteen – ongelma ei olekaan minussa, vaan diagnosoitavissa olevassa häiriössä. 1930-luvulla tällaista vastavaa helpotusta koettiin onanoinnin eli itsetyydytyksen lääketieteellisestä toteamisesta. Onanoinnin koettiin selittävän koettu kärsimys, vaikka nyt jälkikäteen onkin mahdollista arvioida, että kärsimystä on aiheuttanut pikemminkin onanoinnista seurannut ja aikansa kulttuurisiin normeihin kiinnittynyt häpeän tunne. Onkin kiinnostavaa pohtia, mitä nykydiagnoosinteja saatetaan pitää tulevaisuudessa erikoisina ja oman aikamme normeihin sidostuneena.

Entä ovatko mielen sairauksia koskevat käsitykset myönteistyneet näihin päiviin tultua? Kinnunen on tätä julkiselle keskustelulle tyypillistä ajatusta kohtaan varauksellinen ja vetoaa stigmatutkijoihin, joiden mukaan ”aiempaa myönteisempi suhtautuminen mielisairauksiin olisi seurausta siitä, että ihmiset käsittävät mielenterveysongelmiksi nykyään myös joukon psykooseja ja skitsofreniaa lievempiä psyykkisiä häiriöitä, kuten masennuksen” (s. 305). Siten asenteet ovatkin oikeastaan muuttuneet suhteessa lieviin häiriöihin, siinä missä va-

kavia häiriöitä koskevat tulkinnat ovat yhä negatiivisesti välittyneitä.

Jani Tanskanen

Kirjoittaja valmistee Jyväskylän yliopistossa kirjallisuuden alan väitöstutkimusta kulttuurin diagnostisoinnista kotimaisessa mediassa ja kirjallisuudessa 2000-luvulla. Hän on myös toiminut Yle Radio 1:n radio- ja podcast-sarjan *Diagnoosit keskuudessamme* (2020), joka on kuunneltavissa Yle Areenassa.

Menneisyyden valinnat

Menneisyyden rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa. Toim. Matti O. Hannikainen, Mirikka Danielsbacka & Tuomas Tepora. Gaudeamus, 2018. 341 s.

Moni lie kuullut lausahduksen ”ellet tunne historiaa, et voi ymmärtää nykyisyyttä”. Yhtälailla usea lie törmännyt toteamukseen, jonka mukaan historia on voittajien kirjoittamaa. Sikäli kun näissä mietelauseissa sanalla ”historia” tarkoitetaan samaa asiaa, mieleen saattaa hiipiä epäily siitä, että jälkimmäisen ollessa tosi edellisen vaatima ymmärrys jää väistämättä rajalliseksi – jos kohta pyrkimykset ymmärtää nykyisyyttä voittajien kirjoittaman historian perusteella ovat epäilemättä hyödyllisiä. Oli miten oli, toteamuksissa kiteytyy kaksi histo-

riantutkimuksen kannalta keskeistä perusolettamusta: historiallinen tieto on rajallista sekä tietyissä olosuhteissa tiettyihin tarkoitukseen tuotettua. Lisäksi se on usein tosiaankin kirjoitettua.

Matti O. Hannikaisen, Mirikka Danielsbackan ja Tuomas Teporan toimittama artikkelikokoelma *Menneisyyden rakentajat* tarttuu näihin historiallisen tiedon ontologiaa, poliittisuutta ja epistemologiaa koskeviin kysymyksiin painottaen vielä teoreettisia ja metodologisia valintoja. Johdannossa toimittajat toteavat, että teoksen tavoitteena on ”havainnollistaa niitä tapoja, joilla historiantutkijat käyttävät teorioita ja ymmärtävät teoreettisuutta” (s. 11). Yleisenä pohjavireenä on vahva (luonnon)tieteellisen objektiivisuuden ideaalin sekä historiantutkimusta pitkään hallinneen teoriavastaisuuden kritiikki.

Kokoelma jakaantuu johdanto-osioon ja kolmeen muuhun artikkeliryppäeseen, joissa osio-otsikkojen mukaan käsitellään ”teorian mieltä”, ”käsitettyä teoriana” sekä ”tutkimuksen tulevaisuutta”. Toimittajien kirjoittama yleisjohdantoa seuraa poliittisen historian professori emeritus Jorma Kalelan artikkeli historiantutkimuksen yhteiskuntasuhteesta vallitsevasta teoriattomuudesta. Artikkelit on painava puheenvuoro teoreettisen ja metodologisen erittelyn ja itsereflektionkin puolesta ja sikäli

hyödyllinen muillekin kuin ”vain” historiantutkijoille. Kalela korostaa tällaisen pohdinnan merkitystä kestäväen tiedon kriteerinä sekä sen puutteen johtavan lähinnä propagandaan: ”Tällöin tutkijalta on unohtunut, että historioiden rakentamisen koko idea on siinä, että nykyihmiselle osoitetaan, kuinka nykyisestä poikkeavissa olosuhteissa nykyisestä poikkeavalta arvopohjalta tapahtunut toiminta on heidän kannaltaan merkittävää” (s. 29). Lukijajoukossa tosin saatava olla niitä, joiden mielestä Kalelan oma itsereflektio kääntyy jo itseriitaisuudeksi.

”Teorian mieli” on yleisotsakkeena viidelle artikkelille, joissa käsitellään teorioita historiallisina yleistettävänä rakenteina (Juha Siltala), tunteita sekä tutkimustyössä että tutkimuskohteena (Tepora), historiallisen tiedon sanallistamista ja käsitteellistämistä (Ville Kivimäki), evoluutioteorian ja historiantutkimuksen suhdetta (Danielsbacka) sekä tutkimusetiikkaa teoreettisen ymmärryksen osa-alueena (Antti Malinen ja Kirsi-Maria Hytönen). Artikkeleita yhdistää psykofyysinen vire, sillä jokaisessa historiallisen tiedon tuottamiseen liittyviä mieltymyksiä ja pohdintoja havainnollistetaan ruumiillisuutta korostavin esimerkein. Osion neljä ensimmäistä artikkelia liittyvät Suomen sotiin tavalta tai toisella, kun taas viidennen empi-

riana on kaltoinkohtelu lastensuojelussa.

Samalla artikkeleista välittyy johdannossa povailtu kirjo sen suhteen, miten ymmärtää teoreettisuus historiantutkimuksessa ylipäätään. Tässä on omat sekaannuksen vaaransa, ja kokonaisuuden kannalta olisin suosinut artikkelien tiivistämistä ja tarkempaa toimittamista suhteessa toisiinsa. Tällöin olisi välttytty myös jo valmiiksi runsasanaisten historioitsijoiden ajatusten toistolta etenkin metodologisten ohjeuorien suhteen. Toisaalta nykyisellä ”kaiken maailman dosenttien” ja muutenkin pitkäjänteisen perustutkimuksen vähättelyn aikakaudella tieteenfilosofisten periaatteiden kertaus on epäilemättä paikallaan. Lisäksi artikkeleissa muistutetaan myös käsitteellisten valintojen seurauksista. Malisen ja Hytösen sanoin kysymys on tutkimusprosessia ohjaavasta käsitteellisestä etiikasta: ”tutkimusetiikkaan sitoutunut tutkija joutuu käsitteellistämään tutkimustaan ja pohtimaan valitsemiensa tutkimusmenetelmien seurauksia ja vaikutuksia nykyhetkessä niin yksittäisten ihmisten, historian politiikan kuin tieteellisten merkitystasojenkin kautta” (s. 132).

”Käsite teoriana” on sekin viiden artikkelin osio. Artikkeleissa huomio kohdistuu julkiseen valintaan ja ”omaan etuun” (Ville Yliaska), työhön (Johanna Ilmakunnas), sukupuoleen (Anu Lahti-

nen), eetokseen (Kaarlo Havu) sekä viheralueeseen (Hannikainen). Kuten tarkastelun keskiössä olevat käsitteet osoittavat, abstraktiotasossa on varaa valita. Artikkelit johdattelevat myös erilaisten historiantutkimuksellisten suuntausten pariin: siinä missä Yliaska asemoi aiheensa poliittiseen lähihistoriaan, käsittelee Ilmakunnas varhaismodernin ajan kulttuurihistoriaa ja Havu renessanssi-humanismin aatehistoriaa. Hannikainen puolestaan pyrkii yhdistämään aatehistoriallisen otteen sosiaali- ja kulttuurihistorialliseen 1900-luvun kaupunkisuunnittelun tarkastelussa. Lahtisen artikkeli taas kumpuaa sukupuolihistorian ja sukupuolentutkimuksen välille rakentuneesta etäisyydestä, ja onkin hyvä muistutus tieteenalarajojen sitkeydestä monipoikki-intertranstieteellisistä korulauseista huolimatta. Artikkeli erottuu joukosta myös selkeydellään ja johdonmukaisuudellaan, vastapainonaan Yliaskan toisteinen ilmaisu ja jatkuvat viittaukset väitöskirjatutkimukseensa. Asetelma kielii kokeneen ja aloittelevan tutkijan eroista, mutta olennaisempaa on jälleen toimitustyö. Kolmen toimittajan luulisi huomaavan sanasta sanaan toistuvat lauseet kahden peräkkäisen kapaleen alussa.

”Tutkimuksen tulevaisuus” sumataan kokoelmassa artikkelilla, joka kohdistuu digitaalisten ihmistieteiden

teoretisointiin historian tutkimuksessa (Mikko Tolonen ja Leo Lahti). Aivan kokoelman lopuksi toimittajat tarjoavat vielä lyhyet jälkisanansa. He huomauttavat historian tutkimuksen ja historianfilosofian erillisyydestä sekä tästä seuraavasta teoretisoinnin viiveestä. Täten ”merkittävä osa historian tutkimuksen käsitteellistämisestä tarkoittaa oikeastaan pyörän keksimistä uudelleen” (s. 259). He painottavat aiheellisesti myös sitä, ettei digitaalisuus ole historian tutkimuksessa – eikä muutenkaan humanistis-yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa – itseisarvo, vaan merkityksellinen ainoastaan suhteessa käsitteellisiin ja menetelmällisiin valintoihin. Tämä ajatus on läsnä myös Tolosen ja Lahden artikkelissa, vaikka muuten se jää pikemminkin menetelmälliseksi kuin teoretoivaksi pohdinnaksi. Näin myös viimeisen osion erottaminen kahdesta edellisestä jää perusteiltaan kevyeksi ja luonteeltaan tekniseksi – ellei peräti teknologisen determinismin uhriksi.

Todettakoon vielä, että oma kiinnostukseni kokoelmaa kohtaan ja siten myös luentani siitä kumpuaa pikemminkin historiapolitiikan kuin historian tutkimuksen suunnalta. Tämä tarkoittaa sitä, että käsittelen historiaa nimenomaan rajallisena ja tiettyjen valtasuhteiden ehdollistamana tapana tuottaa tietoa menneisyydestä kulloisenkin nykyhetken

tarpeisiin. Menneisyys on kaaos, ja historia on tapa pyrkiä jäsentämään ja ymmärtämään tuota sekamelskaa sekä perustelevaan niin nykyiset olosuhteet kuin tulevat toimenpiteetkin. Otteeni pohjautuu tässä suhteessa eritoten jälkikoloniaaliselle historian tutkimuksen piirissä korostetulle ”historian viekkaukelle” sekä niin sanotulle metahistorialle eli ”historian historialle”, historian tutkimuksen ja historiatieteiden kriittiselle tarkastelulle.

Liekö kysymys ennen kaikkea omien akateemisten ennakko-oletusten ja omaksumieni teoreettisten opinkappaleiden jäykkyydestä, mutta yllätykseni oli joka tapauksessa melkoinen huomattava, että teoksessa metahistoriaan viitataan vain ohimennen välillisesti ja jälkikoloniaalinen historian tutkimus loistaa poissaolollaan. Toki useissa artikkeleissa painotetaan historiallisen tiedon käyttöä ja merkitystä niin nykyhetkessä kuin tulevaisuudensuunnitelmassakin, mutta silti esimerkiksi teoreettisen käsitteellistämisen tutkimuseettiset pohdinnat olisi vaivatonta kytkeä jälkikoloniaaliseen teoretisointiin: miten historian tutkimuksellisten käsitteiden valinta ja kehittäminen haastaa ja uusintaa jakoa ”läntisen” maailman ja ”globaalin etelän” välillä?

Musiikin- ja kulttuurintutkijana jäin miettimään myös sitä, miten historian-

tutkimuksen teorioita ja käsitteitä olisi kenties voinut täydentää ja haastaa vaikkapa taide- ja kulttuurihistorian lähestymistavoilla. Tässä suhteessa esimerkiksi moniaistisuuden ja mediaisuuden teoretisointi voisi tarjota mahdollisuuksia historian tutkimuksen epistemologiseen pohdintaan, sillä tuskin historiantieteenkään tarvitsee olla vain paksuja niteitä ja ”kirjoittamalla tapahtuvaa päättelyä” (s. 14). Tähän suuntaan kokoelmassa on kuitenkin vain viitteitä: esimerkiksi Kalela huomauttaa siitä, kuinka 2000-luvun taitteessa siirryttäessä elitistisestä ”arkistohistoriasta” arkisempiin aiheisiin ”kyky eritellä arkistolähteitä ei riittänyt vaikkapa elokuvia tai iskelmiä tulkittaessa” (s. 33). Pohdinta itse historian tutkimuksellisesta päättelystä jää kuitenkin rivien väliin.

Yleisvaikutelmani on, että *Menneisyyden rakentajat* osoittaa Suomen ja poliittisen historian – eli ”oikean” historian tutkimuksen – edustajien ymmärtäneen käsitteellisten ja menetelmällisten valintojen perustelun tärkeyden, ja hyvä niin. Artikkelikokoelma tarjoaa esimerkkejä erilaisista suuntauksista ja teoreettisuuden muodoista, ja sikäli otollinen lukijakunta on laaja. Kulttuurintutkijalle teoksessa tuskin on mitään järjestyttävästi uutta, mutta voipa se houkutella itse kunkin hairautumaan myös menneisyyden kaoottisille urille. Ja

kuten kaosteoreetikot voivat vahvistaa, se se vasta on liikettä, elämää, eilen, tänään, huomenna.

Antti-Ville Kärjä

Kirjoittaja on kulttuurisen musiikintutkimuksen professori Taideyliopiston Sibelius-Akatemiassa pohdiskellen syntyjä syviä.

Yksi Carpelan Bahtinilla, ravistettuna ei sekoitettuna

Voicing Bo Carpelan: Urwind's Dialogic Possibilities. Toim. Brian Kennedy. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 126, 2020. 206 s.

Kirjallisuustieteellisesti on äkkiseltään vaikea kuvitella yhdistettäväksi kiehtovampaa parivaljakkoa kuin Bo Carpelan ja Mihail Bahtin. Yhtäältä ensin mainittu, kahteen otteeseen Finlandia-palkinnolla laakeroitu kirjailijasuuruutemme jätti jälkeensä haasteellisen, Nobel-tasoisien runo- ja proosatuotannon, jonka tulkittamiseen tarvitaan tutkimuksen terävintä kärkeä. Toisaalta toinen osapuoli on Venäjän lahja globaalille akateemiselle maailmalle ja kummitellut vuosikymmeniä yhtenä ylittämättömistä ajat-

teliyoista, jonka teoretisointeja sovelletaan vaihtelevalla menestyksellä mitä moninaisimpiin materiaaleihin ja ajatuskulkuihin. Carpelanin ja Bahtinin tutkimuksellinen kohtaaminen on kuitenkin mitä ilmeisemmin ollut vain ajan kysymys – ja nyt tämä aika on koittanut *Voicing Bo Carpelan* -tutkimusantologiasa. Siinä Carpelanin *Urwind*-romaanin (1993, suom. *Alkutuuli*) luetaan kahdeksan tutkijan voimin bahtinilaisessa viitekehityksessä. Asetelmassa on ansionsa – ja haasteensa.

Carpelan-tutkimuksessa ensimmäisen laajan englanninkielisen ja kansainväliselle lukijakunnalle suunnatun artikkelikokoelman lähtökohta on kesällä 2005 Jyväskylässä järjestetyssä kansainvälisessä Bahtin-konferenssissa. Tuolloin neljä tutkijaa kohtasivat esitelmöidessään samassa paneelissa Carpelanin *Urwindista* eri näkökulmista Bahtinin teorioiden kontekstissa. Vuosien saatossa tämän pohjalta ja muutaman lisäkirjoittajan vahvistamana on kehkeytnyt Brian Kennedyn toimittama ja Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisema tutkimusantologia, joka pitää sisällään seitsemän tutkimusartikkelia. Niitä kehystävät Kennedyn johdanto sekä Bahtin-tutkija Peter Hitchcockin jälkisanat. Molemmissa painotetaan Carpelanin modernismiyhteyttä sekä merkitystä ja tunnettuutta kansainvälisenä kirjailijana.

Artikkeleissa *Urwind* osoitetaan romaaniksi, jonka tulkintaa monet Bahtinin käsitteistä voivat syventää ja rikastuttaa. Samalla Carpelanin kompleksinen ja modernistinen päiväkirjamuotoon kirjoitettu proosa haastaa Bahtinin näkemystä. Useampaankin kertaan painotetaan, ettei Bahtin tutkinut tai edes hyvin tuntenut tämänkaltaisia modernistisia romaaneja. Modernismin poietiikka ja esimerkiksi Carpelanin lyyrinen kielenkäyttö romaanissaan eivät aina istu yksiin Bahtinin rehevän dialogismin ja moniäänisyyden kanssa. Tässä mielessä teos on kaksisuuntainen: Bahtinin teorioiden avulla kysytään *Urwindia* koskevia kysymyksiä, ja *Urwindin* erityisyydet suunnataan kysymyksinä Bahtinin teorioille.

Teoksessa painotetaan *Urwindin* erityislaatuisuutta. Lähtökohtana on useamminkin maininta siitä, kuinka haasteellinen, jopa usein lukijalta kesken jäävä luettava Carpelanin romaani saattaa olla. Kokoelman aloittavassa Stephen Sourisin artikkelissa väitetään, että bahtinilaiset näkökulmat heteroglossia, kronotooppi, dialogismi ja karnevaali muuttavat lukukokemuksen vähemmän turhauttavaksi, koska niiden avulla romaani voidaan tulkita Daniel Urwindin keskiään kriisin voittamiseksi. Myös Brian Kennedyn artikkelin analyysi keskittyy samaan teemaan hänen analysoidessaan keski-ikäisyyden kronotooppisuutta ja